

Ko e fou atu 'i he Fakamaau'anga ki he Fāmilí ke fai ha felotoi ki ha ngaahi fokotu'utu'u ki he tauhi fānaú

Hili ha māvae pe ko ha liliu 'i he tūkunga 'o e nofo fakafāmilí, 'e lava ke faingata'a ki he ongo mātu'á, kau tauhi fānaú mo e kāingá (fāmilí mo e ngaahi kaungāme'á) ke nau felotoi ki hano tauhi 'o ha tama. Neongo 'oku toki ngāue'aki 'a e fakamaau'angá ko ha fili aofangatuku, 'e ngalingali ko e me'a pē ia 'oku fiema'u ke fakahokó.

Ko ha tokotaha tauhi fānau (guardian) ko ha tokotaha lahi ia 'oku ne tokanga'i 'a hono ohi hake 'o ha tama.

Tohi Kole ki he Fakamaau'anga ki he Fāmilí (Family Court)

'I he taimi 'okú ke tohi kole aí, 'oku fakahoko 'e he Fakamaau'angá ha tu'utu'uni 'o makatu'unga 'i ho tūkungá mo e ngaahi me'a 'oku nau pehē 'oku kaunga lelei taha ki he tamá.

'I he taimi 'oku fakakaukau'i ai 'a e ngaahi fokotu'utu'u ki he tauhi fānau, 'e lava ke ke tohi kole ki he Fakamaau'anga ki he Fāmilí ki ha:

- **Tu'utu'uni ki ha Tauhi Fānau (Parenting Order)** – Kapau 'oku 'ikai ke mou felotoi pe ko hai te ne tokanga'i faka'aho 'a ho'o tamá, pe ko e fē 'a e taimi 'e nofo ai 'a e ongo mātu'á, kau tauhi fānau mo e kāingá mo e tamá. 'E fa'a fiema'u ke ke fakahā atu ki he Fakamaau'angá kuó ke 'osi feinga ke fakahoko 'a e ako Tauhi Fānau Makatu'unga me'i ha Māvae (Parenting Through Separation) mo e Alea'i 'o ha Fakalelei 'i ha Fetūkuaki Fakafāmilí (Family Dispute Resolution).
- **Tu'utu'uni ke Aofangatuku ha Fetūkuaki 'i he vā 'o ha Kau Tauhi Fānau (Order to Settle a Dispute between Guardians)** – Kapau 'oku 'ikai ke mou felotoi 'i ha palopalema kau ki he tauhi fānau, 'o hangē ko e 'apiako fē ke hū ki ai 'a ho'o tamá, fakahoko 'o hano faito'o, tui fakalotu, pe liliu 'o hono hingoá. 'E fa'a fiema'u ke ke fakahā atu kuó ke 'osi feinga ke fakahoko 'a e Alea'i 'o ha Fakalelei 'i ha Fetūkuaki Fakafāmilí (Family Dispute Resolution).

Fakafonu ha tohi kole

Ke ma'u atu ha foomu tohi kole, 'e lava ke ke:

- tukuhifo 'a e ngaahi foomú me'i he uepisaiti 'a e Potungāue ki he Fakamaau'angá (Ministry of Justice): justice.govt.nz/apply-to-the-family-court
- telefoni ta'etotongi ki he Potungāue ki he Fakamaau'angá 'i he 0800 224 733 ke meili'i atu hano tatau

Fakahoko 'o ha tohi kole fakavavevave

Te ke lava 'o kole ki he Fakamaau'anga ki he Fāmilí ke nau fakakaukau'i leva ho tūkungá.

'E lava ke hoko 'eni 'i he taimi:

- 'oku tu'u lavea ngofua ai 'a e tu'unga malu mo hao 'a ha tama pe ko ha ni'ihi kehe 'oku nau kaunga ki ai
- 'oku tu'u lavea ngofua ke hoko ai ha fakalavea lahi pe faingata'a'ia ta'e'amanekina kia koe, ki ha tama pe ni'ihi kehe 'oku nau kaunga ki ai, pe
- kuo 'ave 'a e tamá mei Aotearoa New Zealand te'eki ma'u ha fakangofua meiate koe.

Ke tohi kole ki ai, 'e fiema'u ke ke fakafonu ha foomu tohi kole ki ha 'Tu'utu'uni Tauhi Fānau' (Parenting Order) pe 'Tu'utu'uni ke Fakalelei'i ha Fetūkuaki 'i he Vaha'a 'o e Kau Tauhi Fānau' (Order to Settle a Dispute Between Guardians) pea fakatonuki 'a e 'Without Notice' ('Ikai toe Fanongonongo ki he Fa'ahi 'e Tahá). Te ke ala fie talanoa mo ha loea kimu'a peá ke toki fakahoko ha tohi kole fakavavevave.

Hili 'a ho'o tohi kolé, 'e fetu'utaki atu 'a e Fakamaau'anga ki he Fāmilí 'i he 'aho ngāue hono hokó mo ha ola.

'Okú 'i ai 'a ho'o totonu ke ke ongo'i malu mo hao

Te ke lava 'o ma'u atu ha tokoni kapau 'oku 'ikai ke ongo'i malu mo hao 'a koe pe ko ha tokotaha kehe.

- Kapau 'oku tu'u 'i ha tu'unga fakatu'utāmaki 'a koe pe ko ha tokotaha kehe, 'i he taimi pē ko iá, telefoni ki he 111
- Vakai ki he justice.govt.nz/family-violence
- Vakai ki he areyouok.org.nz
- Telefoni ta'etotongi ki he 'Are You OK' 'i he 0800 456 450

Kapau 'e 'ikai muimui'i ha tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá

'Oku mātu'aki mamafa kapau 'e 'ikai muimui ha taha ki ha tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá. Kapau 'oku malu mo hao, 'oku fa'a fiema'u 'e he Fakamaau'anga ki he Fāmilí ke nau sio kuo mou 'osi feinga ke fakalelei mo e kakai 'oku kaunga ki ai kimu'a pea toki fakahoko 'a e tohi kole ki he Fakamaau'angá. Te ke lava 'o feinga ke ke talanoa mo e tokotaha 'oku 'ikai ke muimui ki he tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá. 'E malava pē ke 'i ai ha 'uhinga 'oku 'ikai ke ne muimui ai ki ai. 'E ala tokoni ke 'ahi'ahi'i 'a e sēvesi Alea'i 'o ha Fakalelei ki ha Fetūkuaki Fakafāmilí pe ko ha ako Tauhi Fānau Makatu'unga mei ha Māvae.

Fakahoko ha ngāue fakalao 'a e fakamaau'angá

Kapau 'oku 'ikai malu mo hao ke ke talanoa mo e tokotaha ko iá pe 'oku 'ikai tokoni 'a e talanoá, 'e lava ke ke tohi kole ki he Fakamaau'anga ki he Fāmilí ke fakahoko ha ngāue ki ai.

Kapau 'e sio 'a e Fakamaau'angá 'oku 'ikai fakahoko 'e ha tokotaha 'a e me'a 'oku talaatu 'e ha tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá, 'e lava ke ne:

- 'oatu kiate ia ha fakatokanga
- fakahoko ha ngaahi liliu ki he tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá
- tu'utu'uni atu ki he tokotaha ko ia 'oku 'ikai muimui ki he tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá ke ne totongi ha pa'anga malu'i (bond), pe fakahoko ha totongi huhu'i ki he tokotaha tohi kolé.

'I ha founa aofangatuku, 'e lava 'e he fakamaau'angá 'o fakamālohi'i 'a hono fakahoko 'o ha tauhi pe fetu'utaki. 'Oku hoko 'eni kapau 'oku fakafe'atungia'i koe 'e ha tokotaha mei ho'o tauhi pe fetu'utaki faka'ahó 'o hangē ko ia 'oku 'osi hā 'i he 'Tu'utu'uni ki he Tauhi Fānau'.

'Oku kau 'i heni hano 'ave mo hano fakafoki atu 'o e tamá kiate koe. 'E lava ke fakahoko 'eni 'e he kau Polisi, 'e ha tokotaha ngāue ki he nofo fakasōsialé (social worker), pe ko ha tokotaha kehe. Kapau 'e feinga ha tokotaha ke ta'ofi hano 'ave 'o e tamá, 'e malava ke ngāue'aki ha founa fakamālohi fakapotopoto. 'E malava ke loto mamahi ai heni ha tama pea 'oku totonu ke toki fakakaukau'i pē hano ngāue'aki ia kapau kuo 'ikai ke toe felave ha founa kehe ange.

Ko hono liliu pe kaniseli 'o ha tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá

Kapau 'e liliu ho tūkungá, 'e lava ke ke tohi kole ki he Fakamaau'anga ki he Fāmilí ke liliu pe kaniseli 'a ho'o tu'utu'uni fakamaau'angá. 'E fiema'u 'e he fakamaau'angá ke ne sio 'oku 'i ai ha 'uhinga lelei ke liliu ai 'a e tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá, hangē ko 'ení, te ke hiki atu koe pe ko ho hoa kimu'á ki ha kolo lahi 'e taha.

Te ke toe lava foki 'o tohi kole ke kaniseli ha tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá kapau 'okú ke pehē 'oku 'ikai kei kaunga lelei ia ki hono tokangaekina lelei taha 'a e tamá. Kapau 'oku si'i hifo 'i he ta'u 'e uá 'a e fuolao 'o e tu'utu'uni 'a e fakamaau'angá, kimu'a peá ke toki tohi kole atu ke liliu pe kaniseli iá, 'e fa'a fiema'u ke ke kole atu 'a e fakangofua 'a ha fakamaau. 'E lava 'a ho'o loeá pe kau ngāue 'a e fakamaau'angá 'o tokoni atu kiate koe 'i heni.

'E lava ke ke ma'u atu ha fale'i fakalao 'i ha fa'ahinga taimi pē

'E ala tokoni ke ke talanoa mo ha loea 'i he taimi 'okú ke fou atu ai 'i ha māvae pe ko ha liliu 'i homou tūkunga fakafāmilí. Kapau 'oku 'ikai ke ke fakapapau'i pe te ke kamata mei fē, 'a'ahi atu ki ho'omou Senitā Lao ki he Komiunitií (Community Law Centre) pe communitylaw.org.nz.

Feitu'u ke ma'u mei ai ha tokoni

'I ho komiuniti'i

'E lava 'e he kau Kai'arahi (Kau Fakahinohino 'a e Fakamaau'anga pe Family Court Navigators), Kau Fokotu'utu'u Ngāue 'a e Fakamaau'angá mo e kau ngāue 'a e fakamaau'angá 'o tatakí koe 'i he taimi 'okú ke fakakaukau'i ai ha ngaahi fokotu'utu'u ki he tauhi fānau, ka 'e 'ikai lava ke nau 'oatu ha fale'i fakalao.

'E lava foki 'e he kau Kai'arahi 'o fakafehokotaki atu koe ki he ngaahi sēvesi tokoni ma'a e komiuniti'i 'i ho feitu'u.

Fetu'utaki:

- 'A'ahi atu ki ho'omou fakamaau'anga fakafeituu'u
- 'Īmeili ki he kaiarahi@justice.govt.nz
- Telefoni ta'etotongi ki he Potungāue ki he Fakamaau'angá 'i he 0800 224 733

Ngaahi kautaha ke tokoni'i koe

Citizens Advice Bureau

'Okú nau tokoni atu ke ke mahino'i 'a ho'o ngaahi totonú pea mo fakafonu ha ngaahi foomu.

- Telefoni ta'etotongi ki he 0800 367 222
- Vakai ki he cab.org.nz

Community Law Centre

(Senitā Lao ki he Komiuniti'i)

'Okú nau 'oatu ha tokoni fakalao ta'etotongi, fakapulipuli mo fakatāutaha ma'a e kakai 'i he kotoa 'o Aotearoa Nu'u Silá.

Vakai ki hecommunitylaw.org.nz

Family Services Directory

'Okú 'i ai ha'anau lisi 'o e ngaahi sēvesi tokoni 'okú nau faitokonia 'a e kāingá (fāmilí mo e ngaahi kaungāme'a) 'i he kotoa 'o Aotearoa Nu'u Silá. Ko e ngaahi sēvesi ko 'eni 'okú kamata pē me'i he nofo'angá 'o a'u ki he talatalaifalé (counselling).

- Telefoni ta'etotongi ki he 0800 211 211
- Vakai ki he familyservices.govt.nz/directory/

CCS Disability Action

'Okú nau 'oatu ha fakamatala mo ha tokoni ki he kakai 'okú 'i ai hanau faingata'a'ia fakaesino, pea mo honau kāingá (fāmilí mo e ngaahi kaungāme'a).

Fetu'utaki:

- Telefoni ta'etotongi ki he 0800 227 200
- 'Īmeili ki he info@ccsDisabilityAction.org.nz

The Ministry for Ethnic Communities (Ko e Potungāue ki he Ngaahi Komiuniti Fakamatalakali)

'Okú 'i ai ha'anau lisi 'o e ngaahi sēvesi tokoni, kau ai 'a e ngaahi kautaha 'okú tefito 'i ha ngaahi tui fakalotu, ke faitokonia 'a e ngaahi komiuniti fakamatalakali.

- Telefoni ta'etotongi ki he 0800 656 656
- Vakai ki he ethniccommunities.govt.nz

Talatalaifale

Ki ha tokoni fakapolofesinale ki he tu'unga lelei 'a e 'atama'i, pe ko ha ngaahi kaveinga fakafa'ituitui, fetu'utaki ki he:

- Need to Talk – Telefoni ta'etotongi pe text ki he 1737 pe vakai ki he 1737.org.nz
- Lifeline – Telefoni ta'etotongi ki he 0800 543 354 pe text ki he 4357
- Skylight – Telefoni ta'etotongi ki he 0800 299 100 pe vakai ki he skylight.org.nz

Ma'a e fānau mo e to'utupu

- What's Up – Telefoni ta'etotongi ki he 0800 942 8787
- Youthline – Telefoni ta'etotongi ki he 0800 376 633 pe text ki he 234

Kapau 'okú 'ikai ke ke ongo'i malu mo hao

- Vakai ki he areyouok.org.nz
- Telefoni ta'etotongi ki he 'Are You OK' 'i he 0800 456 450

Ki ha fakamatala lahi ange

- Vakai ki he justice.govt.nz/care-of-children
- Telefoni ta'etotongi ki he Potungāue ki he Fakamaau'angá 'i he 0800 224 733